

Eilandsraad Bonaire

Datum ontvangst:

10 MAY 2022

Volgnummer:

ER-2022000249

Aan de Eilandsraad van het
Openbaar Lichaam Bonaire
T.a.v. de griffier van de Eilandsraad,
mevrouw mr. S.M. Martha-Pieter
Plaza Reina Wilhelmina 1
Kralendijk - Bonaire

Datum
5 mei 2022

Ons kenmerk
2022-AV-3000830.701

Onderwerp
Concept Accountantsverslag 2021

Geachte leden van de Eilandsraad,

Hierbij ontvangt u ons accountantsverslag over het boekjaar 2021. Dit verslag bevat de belangrijkste uitkomsten van onze werkzaamheden, waarvan wij vinden dat die voor u relevant zijn voor een goed begrip van de jaarrekening 2021, en voor het beoordelen van de financiële positie van het Openbaar Lichaam Bonaire (hierna: **OLB**).

De jaarrekening is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het bestuurscollege.
In overeenstemming met uw opdracht hebben wij de jaarrekening 2021 gecontroleerd.

Deze rapportage beschrijft op hoofdlijnen onze controleaanpak en de belangrijkste aangelegenheden die wij tijdens onze controle in overweging hebben genomen. Wij zijn van mening dat de reikwijdte van onze werkzaamheden en de resultaten daarvan een deugdelijke basis vormen voor ons oordeel over de jaarrekening van het Openbaar Lichaam Bonaire.

Wij hebben deze rapportage met uw bestuurscollege besproken en eventuele vragen die er waren, beantwoord. De bevindingen en beschouwingen in dit verslag komen voort uit onze controlewerkzaamheden. Het verslag van bevindingen is, zoals hiervoor reeds verwoord, bedoeld om u te ondersteunen in uw beoordeling van de jaarrekening 2021. Wij wijzen u erop dat uw controlerende taak uiteraard verder gaat dan uitsluitend het financieel getinte perspectief vanuit de accountantscontrole

Wij bedanken de medewerkers van het Openbaar Lichaam Bonaire voor de prettige samenwerking en zijn vanzelfsprekend graag bereid een nadere toelichting te verstrekken.

Hoogachtend,

Astrium Overheidsaccountants B.V.

drs. N.E. Lansbergen RA EMITA RE

Drs. R.A.D. Knoester RA

Accountantsverslag

Openbaar Lichaam Bonaire – Boekjaar 2021

1. Inleiding

In het kader van de door de Eilandsraad aan ons verstrekte opdracht voor de controle van de jaarrekening 2021 van het Openbaar Lichaam Bonaire (hierna OLB) brengen wij u hierbij verslag uit van onze belangrijkste bevindingen naar aanleiding van onze eindejaars controlewerkzaamheden die wij onlangs hebben uitgevoerd.

Dit accountantsverslag is bedoeld om u te ondersteunen in uw beoordeling van de jaarrekening 2021. Wij wijzen u erop dat uw controlerende taak uiteraard verder gaat dan uitsluitend het financieel getinte perspectief vanuit de accountantscontrole.

Deze rapportage beschrijft op hoofdlijnen onze controleaanpak en de belangrijkste aangelegenheden die wij tijdens onze controle in overweging hebben genomen. Wij zijn van mening dat de reikwijdte van onze werkzaamheden en de resultaten daarvan een deugdelijke basis vormen voor ons oordeel over de jaarrekening van het OLB.

Onze werkzaamheden zijn erop gericht een oordeel te kunnen geven over de jaarrekening 2021 van het OLB en niet primair op het opsporen van fraudes of onregelmatigheden in uw organisatie. De bevindingen in deze brief zijn daarom beperkt tot de punten die voortvloeien uit de controle van de jaarrekening.

Het accountantsverslag is als volgt opgebouwd:

Hoofdstuk 1	Inleiding
Hoofdstuk 2	Kernpunten van de controle
Hoofdstuk 3	Analyse vermogen en resultaat
Hoofdstuk 4	Follow up bevindingen 2020
Hoofdstuk 5	Overige bevindingen jaarrekeningcontrole 2021
Hoofdstuk 6	Interne beheersing en automatisering
Hoofdstuk 7	Rechtmatigheid
Hoofdstuk 8	Overige bevindingen en aandachtspunten

Bijlagen:

A.	Niet-gecorrigeerde controleverschillen
B.	Onafhankelijkheidsbevestiging en overige dienstverlening

2. Kernpunten van de controle

2. Kernpunten van de controle

<p>2.1 Controleverklaring</p>	<p>De jaarrekeningcontrole is uitgevoerd zoals overeengekomen in de opdrachtbevestiging.</p> <p>De uitgevoerde werkzaamheden hebben geresulteerd in het voornemen om een goedkeurende controleverklaring voor de getrouwheid en rechtmatigheid af te geven over de eindbalans per 31 december 2021.</p> <p>Over het gehele boekjaar 2021 dient echter wel een verklaring van oordeelonthouding te worden afgegeven. De jaarcijfers 2020 inclusief de eindbalans per 31 december 2020 zijn immers voorzien van een controleverklaring van oordeelonthouding. Wij verwijzen naar hoofdstuk 4 van dit accountantsverslag waarin de follow up over de bevindingen 2020 is opgenomen.</p> <p>Wij benadrukken dat voor het boekjaar 2022, indien het OLB voortvarend aan de slag blijft met haar financiële beheer, de opmerkingen uit 2020 en 2021 zijn ondervangen door het OLB. Het ligt in de lijn der verwachting dat, onder de restrictie dat de kwaliteit van het financiële beheer en de administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB) wordt gecontinueerd en verder wordt verbeterd, over het boekjaar 2022 een (volledige) goedkeurende controleverklaring kan worden afgegeven. Wij zullen hiervoor in het najaar 2022 geregeld de ‘vinger aan de pols’ houden om te bepalen dat de kwaliteit van het financieel beheer en de AO/IB verbeterd en niet verslapt.</p>
<p>2.2 Reikwijdte van de controle</p>	<p>Met de opdrachtbevestiging heeft u ons de opdracht gegeven tot het controleren van de jaarrekening 2021. De reikwijdte van onze controle staat hierin omschreven. Er is gedurende het verloop van de controle over 2021 op geen enkele wijze sprake geweest van een beperking in de reikwijdte van onze controle. Tijdens de uitvoering hebben zich geen wijzigingen van materieel belang in de reikwijdte voorgedaan. Wij achten de reikwijdte van onze controle voor 2021 voldoende voor de doelstelling van onze controle.</p>
<p>2.3 Grondslagen</p>	<p>De accountantscontrole omvat onder meer een onderzoek naar de toepassing van de juistheid van de grondslagen in de jaarrekening. Naar onze mening zijn de door het bestuurscollege gekozen grondslagen voor waardering en resultaatbepaling aanvaardbaar, conform wet- en regelgeving en consistent toegepast. In het boekjaar 2021 zijn geen wijzigingen doorgevoerd in de keuze of de toepassing van de belangrijkste verslaggevingsgrondslagen uit het BBV-BES.</p>

2.4 Onafhankelijkheid	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Astrium Overheidsaccountants B.V. (hierna: Astrium) is onafhankelijk van het OLB en voor zover wij weten heeft zich geen inbreuk voorgedaan op de van toepassing zijnde regels en het beleid ten aanzien van onafhankelijkheid. ▪ Ons zijn geen relaties bekend tussen Astrium en het OLB, die naar ons professionele oordeel mogelijk van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid. ▪ Bijlage B bevat een nadere uiteenzetting van onze onafhankelijkheid. 																															
2.5 Schattingen	<p>Schattingen op basis waarvan een aantal jaarrekeningposten worden bepaald, zijn gebaseerd op inzichten van de directie en het bestuurscollege. Wij hebben de belangrijkste gehanteerde factoren en veronderstellingen beoordeeld. Wij hebben vastgesteld dat de schattingen en veronderstellingen aanvaardbaar zijn in het kader van de jaarrekening als geheel.</p>																															
2.6 Goedkeurings- en rapporterings-tolerantie	<p>De materialiteit bij de planning en uitvoering van de jaarrekeningcontrole 2021 is \$ 541.000 (2020: \$ 465.000). Deze materialiteit vloeit voort uit de wettelijk voorgeschreven (minimum)vereisten, zoals het door de Eilandsraad vastgestelde controleprotocol uit 2017, hetgeen voldoet aan de wettelijke minimumvereisten.</p> <table border="1" data-bbox="380 813 1698 1341"> <thead> <tr> <th colspan="3" style="background-color: #4F81BD; color: white;">Goedkeuringstoleranties</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Fouten</td> <td>1% van de totale lasten</td> <td>\$ 541.000 (2020: \$ 465.000)</td> </tr> <tr> <td>Onzekerheden</td> <td>3% van de totale lasten</td> <td>\$ 1.623.000 (2020: \$ 1.395.000)</td> </tr> <tr> <th colspan="3" style="background-color: #4F81BD; color: white;">Rapporteringstoleranties</th> </tr> <tr> <td>Fouten</td> <td></td> <td>\$ 100.000</td> </tr> <tr> <td>Onzekerheden</td> <td></td> <td>\$ 100.000</td> </tr> <tr> <th style="background-color: #4F81BD; color: white;">Realisatie fouten en onzekerheden</th> <th style="background-color: #4F81BD; color: white;">Getrouwheid</th> <th style="background-color: #4F81BD; color: white;">Rechtmatigheid</th> </tr> <tr> <td colspan="3" style="background-color: #4F81BD; color: white;"><i>Zie bijlage A van deze rapportage</i></td> </tr> <tr> <td>Fouten</td> <td>\$ n.v.t.</td> <td>\$ n.v.t.</td> </tr> <tr> <td>Onzekerheden</td> <td>\$ n.v.t.</td> <td>\$ n.v.t.</td> </tr> </tbody> </table>		Goedkeuringstoleranties			Fouten	1% van de totale lasten	\$ 541.000 (2020: \$ 465.000)	Onzekerheden	3% van de totale lasten	\$ 1.623.000 (2020: \$ 1.395.000)	Rapporteringstoleranties			Fouten		\$ 100.000	Onzekerheden		\$ 100.000	Realisatie fouten en onzekerheden	Getrouwheid	Rechtmatigheid	<i>Zie bijlage A van deze rapportage</i>			Fouten	\$ n.v.t.	\$ n.v.t.	Onzekerheden	\$ n.v.t.	\$ n.v.t.
Goedkeuringstoleranties																																
Fouten	1% van de totale lasten	\$ 541.000 (2020: \$ 465.000)																														
Onzekerheden	3% van de totale lasten	\$ 1.623.000 (2020: \$ 1.395.000)																														
Rapporteringstoleranties																																
Fouten		\$ 100.000																														
Onzekerheden		\$ 100.000																														
Realisatie fouten en onzekerheden	Getrouwheid	Rechtmatigheid																														
<i>Zie bijlage A van deze rapportage</i>																																
Fouten	\$ n.v.t.	\$ n.v.t.																														
Onzekerheden	\$ n.v.t.	\$ n.v.t.																														

2.7 Analyse vermogen en resultaat	Het gerealiseerde resultaat (voor resultaatbestemming) bedraagt \$ 1.062.000 positief versus een negatief begroot resultaat (voor resultaatbestemming) van \$ 1.306.000. Voor een nadere toelichting hierop verwijzen wij u naar de bestuurlijke samenvatting in hoofdstuk 3 van de jaarstukken 2021. In hoofdstuk 3 gaan wij nader in op het resultaat en de ontwikkeling van het (weerstands)vermogen.
2.8 Voorzieningen	Wij hebben gecontroleerd of de voorzieningen van het OLB toereikend zijn. Daarbij hebben we specifiek beoordeeld of de gevormde voorzieningen voldoen aan de eisen en voorwaarden van het BBV-BES. Overigens geldt dat altijd voldoende onderbouwing aanwezig dient te zijn alvorens een voorziening gevormd mag worden. Naar analogie van deze verplichting uit het BBV-BES is de voorziening meerjarig onderhoud wegen ad \$ 203.000 vrijgevallen in de jaarrekening 2021.

• Analyse vermogen en resultaat

3. Analyse vermogen en resultaat

3.1 Eigen vermogen

Het BBV-BES kent een duidelijk onderscheid tussen resultaatbepaling (het gerealiseerde saldo van baten en lasten) en resultaatbestemming. Alle baten en lasten dienen via het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening te lopen. Het OLB mag geen baten of lasten rechtstreeks in het eigen vermogen muteren. Om het resultaat van de jaarrekening goed te kunnen begrijpen, is het van belang dat u inzicht heeft in wat het effect op de reserves van het OLB is geweest (x \$ 1.000).

Resultaat 2021	(x \$ 1.000)
De totale baten van het OLB over 2021 bedragen:	\$ 55.159
De totale lasten van het OLB over 2021 bedragen:	\$ 54.097
Het positieve resultaat bedraagt (saldo baten en lasten programma's voor reservemutaties):	\$ 1.062
Gedurende het jaar heeft u reeds voor diverse zaken besloten gelden te reserveren. Deze gelden zijn in de reserves gestort:	\$ 8.373
Tevens hebt u besloten tot het dekken van diverse uitgaven uit de reserves. Deze gelden zijn uitgetrokken uit de reserves:	\$ 7.366
Per saldo gedurende het jaar gelden toegevoegd (meer toegevoegd aan de reserves dan onttrokken):	\$ 1.007
Gerealiseerd resultaat 2021 na reservemutaties	\$ 2.069

3.2 Financiële positie

Het eigen vermogen van het OLB bedraagt per ultimo 2021 \$ 70,190 miljoen inclusief het positieve resultaat over 2021. Het verloop van het eigen vermogen in 2021 kan als volgt worden samengevat.

	Bedrag * \$ 1.000
Eigen vermogen per 1 januari 2021	43.344
Gerealiseerd resultaat 2021 voor reservemutaties	1.062 (+)
Mutaties in reserves 2021 (meer gedoteerd dan onttrokken)	1.007 (+)
Stelselwijziging investeringen in de materiele vaste activa *	6.097 (+)
Foutenherstel waardering deelneming Bonaire International Airport **	18.681 (+)
Eigen vermogen per 31 december 2021	70.190

* De stelselwijziging van de investeringen inzake de materiele vaste activa zijn nader toegelicht in hoofdstuk 4.1 van dit accountantsverslag.

** Het foutenherstel inzake de waardering van de deelneming Bonaire International Airport wordt nader toegelicht in hoofdstuk 4.4 van dit accountantsverslag.

3.3 Solvabiliteit

De totale vermogenspositie wordt onder andere tot uitdrukking gebracht door middel van het solvabiliteitspercentage. Dit percentage wordt bepaald door het eigen vermogen te delen door het balanstotaal. Ultimo 2021 bedraagt dit solvabiliteitspercentage 51% (2020: 40%) waarmee de norm van > 50% (minst risicovol) net wordt behaald. De solvabiliteit van het OLB is derhalve toereikend.

<p>3.4 Weerstandsvermogen</p>	<p>Ten einde een oordeel te geven over de financiële positie van het OLB dienen naast het eigen vermogen ook de risico's zoals opgenomen in de risicoparagraaf te worden betrokken. In de jaarrekening zijn de risico's weergegeven in de paragraaf weerstandvermogen en risicobeheersing. Evenals voorgaande jaren worden de risico's periodiek geactualiseerd zodat een actueel inzicht bestaat in de risico's. In de jaarrekening 2021 is de actuele stand van zaken ten aanzien van de risico's opgenomen en laat zich als volgt samenvatten:</p> <table border="1" data-bbox="331 459 1656 716"> <thead> <tr> <th></th> <th>2021</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Benodigde weerstandscapaciteit op basis van risicosimulatie</td> <td>\$ 17.043.000</td> </tr> <tr> <td>Beschikbare weerstandscapaciteit (algemene reserve + post onvoorzien)</td> <td>\$ 33.773.000</td> </tr> <tr> <td>Ratio</td> <td>1,98</td> </tr> </tbody> </table> <p>Wij zijn van mening dat de integrale risicobenadering en de financiële vertaling van de verwachte risico's in 2021 op een adequate wijze heeft plaatsgevonden. Op basis van een weerstandratio van 1,98 kan de weerstandcapaciteit van de gemeente kan als 'ruim voldoende' worden aangemerkt. Het OLB heeft voldoende ruimte om de risico's met de algemene reserve en specifieke bestemmingsreserve te kunnen opvangen.</p> <p>Voor een nadere toelichting verwijzen wij u naar het hoofdstuk 5.2.2. risicomanagement en weerstandsvermogen.</p>		2021	Benodigde weerstandscapaciteit op basis van risicosimulatie	\$ 17.043.000	Beschikbare weerstandscapaciteit (algemene reserve + post onvoorzien)	\$ 33.773.000	Ratio	1,98
	2021								
Benodigde weerstandscapaciteit op basis van risicosimulatie	\$ 17.043.000								
Beschikbare weerstandscapaciteit (algemene reserve + post onvoorzien)	\$ 33.773.000								
Ratio	1,98								
<p>3.5 Conclusie financiële positie</p>	<p>Het OLB beschikt over een voldoende gezonde financiële positie en is derhalve goed in staat om toekomstige tegenvallers, zoals nu onderkend op geld en op kans van het vóórkomen, op te vangen.</p>								

4. Follow up bevindingen 2020

4. Follow up bevindingen 2020

<p>4.1 Materiële vaste activa (ten laste van bestemmings-reserves brengen)</p> <p>Status ultimo 2021: Afgerond</p>	<p>Bevinding 2020: In 2020 zijn ten onrechte direct ten laste van de bestemmingsreserves investeringen verantwoord voor de volgende categorieën.</p> <table border="1" data-bbox="348 451 1199 699"> <thead> <tr> <th>Omschrijving</th> <th>Bedrag in USD</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Vervoersmiddelen</td> <td>471.000</td> </tr> <tr> <td>ICT (aanschaf van diverse printers)</td> <td>123.000</td> </tr> <tr> <td>Laptops voor thuiswerken i.v.m. Covid-pandemie</td> <td>59.000</td> </tr> <tr> <td>Totaal</td> <td>653.000</td> </tr> </tbody> </table> <p>Afwerking 2021: In de jaarrekening 2021 zijn onder andere deze bovenstaande investeringen integraal gecorrigeerd middels een stelselwijziging ter grootte van € 6,1 miljoen. De investeringen zijn alsnog geactiveerd onder de materiële vaste activa en voor deze correctie is een bestemmingsreserve afschrijving gevormd. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar hoofdstuk 5.1 waarin de stelselwijziging nader wordt toegelicht.</p>	Omschrijving	Bedrag in USD	Vervoersmiddelen	471.000	ICT (aanschaf van diverse printers)	123.000	Laptops voor thuiswerken i.v.m. Covid-pandemie	59.000	Totaal	653.000
Omschrijving	Bedrag in USD										
Vervoersmiddelen	471.000										
ICT (aanschaf van diverse printers)	123.000										
Laptops voor thuiswerken i.v.m. Covid-pandemie	59.000										
Totaal	653.000										
<p>4.2. Verwerking Huisvesting scholen</p> <p>Status ultimo 2021: Afgerond</p>	<p>Bevinding 2020: Er bestaat een zekerheid omtrent de juistheid van de geactiveerde investeringen voor een totaalbedrag van afgerond USD 9.520.000, ontleend aan een opgave ter zake van het Rijksvastgoedbedrijf, met betrekking tot de uitvoering van het Schoolhuisvestingsplan Bonaire.</p> <p>Afwerking 2021: De totale geactiveerde investeringen ultimo 2021 voor het huisvesting scholen bedragen \$ 10.973.000 (2020: \$ 9.520.000). Wij hebben vastgesteld dat deze investeringen in de schoolgebouwen zijn betaald door het Rijksvastgoedbedrijf. Het OLB neemt conform de afspraken 1/3 deel van de totale stichtingskosten van de schoolgebouwen voor haar rekening. Dit 1/3-deel wordt geactiveerd door het OLB en over een periode van 40 jaar over afgeschreven.</p>										

	<p>Wij hebben kunnen vaststellen dat de schoolgebouwen daadwerkelijk zijn opgeleverd (proces verbaal en waarnemingen ter plaatse van de scholen). Daarnaast is het OLB zowel economisch als juridisch eigenaar van de gehele schoolgebouwen. Uit onze eigen observaties ter plaatse, gesprekken met het Ministerie van OCW en controles door de ADR op de in het verleden gedane uitgaven blijken geen materiële onjuistheden en onzekerheden. Het OLB heeft immers nieuwe schoolgebouwen in haar bezit voor 1/3 deel van de totale stichtingskosten. Het risico van een onjuiste waardering van de schoolgebouwen achten wij op basis van onze controlewerkzaamheden dan ook verwaarloosbaar en derhalve niet meegenomen in onze onzekerheden ten aanzien van de foutenevaluatie.</p>
<p>4.3. Verwerking renovatie ChaChaCha/Vissers Pier</p> <p>Status ultimo 2021: Afgerond</p>	<p>Bevinding 2020: Per balansdatum dienen als gevolg van het gereedkomen van de investeringen in de renovatie van de Chachacha/Vissers Pier te worden geactiveerd. Er bestaat een onzekerheid ten aanzien van de nieuwe waarde van deze activa die wij niet kunnen kwantificeren.</p> <p>Afwerking 2021: Het OLB heeft de kosten voor 2020 en 2021 ten aanzien van de ChaChaCha/Vissers Pier in beeld gebracht. Hierop is de bijdrage vanuit een bijzondere uitkering op in mindering gebracht. Het restant is geactiveerd en niet meer ten laste van de bestemmingsreserves gebracht. Dit is ook gecorrigeerd middels een stelselwijziging in analogie met onze opmerkingen in hoofdstuk 4.1 en 5.1 van dit accountantsverslag.</p>
<p>4.4. Financiële vaste activa (deelnemingen)</p> <p>Status ultimo 2021: Afgerond</p>	<p>Bevinding 2020: Er bestaat geen zekerheid over de juistheid van de waardering van de deelnemingen vanwege het ontbreken van gecontroleerde jaarrekeningen over het jaar 2020. De betreffende deelnemingen zijn per 31 december 2020 opgenomen voor afgerond USD 6.251.000.</p> <p>Afwerking 2021: Vanuit het OLB hebben wij van alle deelnemingen relevante jaarstukken ontvangen. Hieruit blijkt ten aanzien van de waardering van de deelnemingen het volgende:</p>

Deelneming	31.12.2020 (kostprijs) in \$	31.12.2021 (reële waarde) in \$	Toelichting
Bonaire Holding Maatschappij N.V.	3.486.000	19.226.000	De reële waarde (concept cijfers 2021) van Bonaire Holding Maatschappij N.V. inclusief haar deelnemingen is vele malen hoger dan de kostprijs in de jaarrekening. Hiermee geen indicatie voor een duurzame afwaardering.
WEB N.V.	1.676.000	39.985.000	De reële waarde (concept cijfers 2021) van WEB N.V. is vele malen hoger dan de kostprijs in de jaarrekening. Hiermee geen indicatie voor een duurzame afwaardering.
Oil Trading Bonaire N.V.	251.000	2.260.000	De reële waarde (concept cijfers 2021) van Oil Trading Bonaire N.V. is vele malen hoger dan de kostprijs in de jaarrekening. Hiermee geen indicatie voor een duurzame afwaardering.
Ontwikkelingsbank Nederlandse Antillen	838.000	1.878.000	De reële waarde (concept cijfers 2021) van Ontwikkelingsbank Nederlandse Antillen inclusief haar deelnemingen is hoger dan de kostprijs in de jaarrekening. Hiermee geen indicatie voor een duurzame afwaardering.
Bonaire International Airport	0	18.681.000	De waarde per 31 december 2020 is gebaseerd op de negatieve situatie van Bonaire International Airport ultimo 2010. Sindsdien heeft er geen financiële analyse meer plaatsgevonden van de noodzaak van de afwaardering van deze deelneming. Uit recente informatie blijkt dat BIA inmiddels voldoende vermogen heeft opgebouwd waardoor de

				verliesvoorziening (grotendeels) kan worden teruggenomen. Zie hiervoor de toelichting onder 5.3.
	Totaal	6.251.000	82.030.000	
	<p>Op basis van de recente informatie is er geen aanleiding tot het afwaarderen van de deelnemingen. De deelneming BIA dient zelfs te worden ‘opgevalueerd’ op basis van de recente informatie. Zie hiervoor de uitwerking in hoofdstuk 5.3 van dit accountantsverslag.</p>			
4.5 Vorderingen Status ultimo 2021: Afgerond	<p>Bevinding 2020: Er bestaat geen zekerheid over de waardering van de belastingvorderingen per 31 december 2020, in verband met mogelijke oninbaarheid. Deze vorderingen zijn op de balans opgenomen voor afgerond USD 20.530.000. In het kader van het voorzichtigheidsprincipe alsook door het teruglopen van de belastingontvangsten als gevolg van de Covid-19-pandemie is in 2020 een bedrag van afgerond USD 934.000 extra voorzien. Dit heeft geleid tot een voorziening dubieuze debiteuren op de balans voor een bedrag van afgerond USD 7.288.000</p> <p>Afwerking 2021: Het OLB heeft in 2021 een gedegen en gedetailleerde analyse uitgevoerd op de invorderbaarheid van de belastingdebiteuren. In 2021 heeft het OLB een bedrag van \$ 1.568.000 afgeboekt op oninbaar en in mindering gebracht op de belastingdebiteuren. De voorziening voor oninbare debiteuren bedraagt ultimo circa \$ 9,3 miljoen (2020: \$ 7,3 miljoen). Op basis van de financiële aanpassingen van de voorziening belastingdebiteuren en administratieve organisatie is het risico van een onjuiste waardering van de belastingvorderingen naar een aanvaardbaar niveau gebracht.</p>			
4.6 Niet uit de balans blijkende verplichtingen Status ultimo 2021: Afgerond	<p>Bevinding 2020: Er bestaat geen zekerheid over de volledigheid van de post “niet uit de balans blijkende verplichtingen”. Door het OLB worden overzichten bijgehouden van zowel de contractuele verplichtingen als de verplichtingen uit hoofde van rechtszaken waar het OLB financiële risico's loopt. De volledigheid van de in deze overzichten opgenomen verplichtingen is niet vast te stellen wegens ontoereikende interne beheersingsmaatregelen. In de jaarrekening worden de juridische zaken en de contractuele verplichtingen toereikend toegelicht.</p>			

	<p>Afwerking 2021: In 2021 heeft het OLB toereikende interne beheersingsmaatregelen getroffen de materiële verplichtingen volledig te verantwoorden in de jaarrekening in de toelichting "niet uit de balans blijvende verplichtingen". In de jaarrekening zijn alle relevante en materiële verplichtingen adequaat toegelicht.</p>
<p>4.7 Volledigheid opbrengsten belastingen, erfpacht en lig-, loods en meergelden</p> <p>Status ultimo 2021: Baten voor 2021 zijn afgerond</p> <p>Baten voor 2020 blijft een onzekerheid en derhalve meegenomen in de oordeelonthouding.</p>	<p>Bevinding 2020: Intern is er geen beleid opgesteld om de derden gegevens te controleren en evenmin zijn er verantwoordingen opgemaakt over de in dat kader verrichte werkzaamheden. Daarnaast ontbreekt het aan interne controles bij de afdelingen en diensten, die met de heffing zijn belast. Over de volledigheid van de heffing door het OLB van lokale belastingen en retributies bestaat voornamelijk onzekerheid over de volledigheid van deze opbrengsten. De opbrengsten 2020 bedragen afgerond USD 10.321.000 voor belastingen, afgerond USD 2.512.000 voor erfpacht en afgerond USD 579.000 voor lig-, loods en meergelden.</p> <p>Afwerking 2021 voor belastingen Met ingang van het boekjaar 2021 heeft de Auditdienst Rijk (ADR) een goedkeurende assurance-rapport afgegeven bij de volledigheid van de verantwoorde belastingen zoals door BCN doorgegeven aan het OLB. Uit het assurance-rapport blijken geen bijzonderheden uit de specifieke (accountants)controle door de ADR. Wij hebben vastgesteld dat wij kunnen steunen op en gebruiken van de werkzaamheden door de ADR.</p> <p>Afwerking 2021 voor erfpacht Het OLB heeft verbijzonderde interne controles uitgevoerd op de volledigheid van de in 2021 verantwoorde erfpacht opbrengsten. Hieruit blijken geen materiele fouten dan wel onjuistheden ten aanzien van de erfpacht opbrengsten. Er is een inschatting gemaakt van de nog op te leggen erfpachtleges in de jaarrekening 2021. De onzekerheid voor het boekjaar 2020 is dan ook niet van toepassing voor het boekjaar 2021.</p> <p>Afwerking 2021 lig-, loods en meergelden Het OLB heeft verbijzonderde interne controles uitgevoerd op de volledigheid van de in 2021 verantwoorde lig-, loods en meergelden. Hieruit blijken geen materiele fouten dan wel onjuistheden ten aanzien van de lig-, loods en meergelden. De onzekerheid voor het boekjaar 2020 is dan ook niet van toepassing voor het boekjaar 2021.</p>

	<p>Er blijft wel een materiele onzekerheid bestaan ten aanzien van de volledigheid van de belastingopbrengsten, erfpacht en lig, loods en meergelden over het boekjaar 2020. Wij volgen in dat kader van ook de oordeelonthouding die over het boekjaar 2020 is afgegeven. Echter de eindbalans per 31 december 2021 hebben wij wel op haar merites kunnen controleren.</p>
<p>4.8 Rechtmatige subsidietoekenning</p> <p>Status ultimo 2021: Afgerond</p>	<p>Bevinding 2020: De toekenning van de geselecteerde subsidies voor het begrotingsjaar 2020 vond niet plaats binnen de wettelijke vastgestelde indieningstermijn, dit ondanks het tijdig indienen van de subsidie aanvragen door de stichtingen. Echter hebben wij eveneens vastgesteld dat de behandelingstermijn van de subsidies langer duurt dan wettelijk is bepaald, waardoor de toekenningen van de subsidies niet vóór de uiterlijke datum zijn geschied. Artikel 5 lid 2 van de subsidieverordening schrijft voor dat uiterlijk 1 juli een beslissing wordt genomen door het Bestuurscollege. Dit leidt tot een rechtmatigheidsfout van afgerond USD 1.756.000. Dit bedrag is inclusief USD1.516.000 dat aan Selibon wordt verstrekt in het kader van de beheersovereenkomst die het OLB en Selibon met elkaar hebben. Deze overdracht valt niet direct onder de subsidiebeschikking 2000. De subsidieaanvragen voldoen inhoudelijk aan alle formele voorwaarden om in aanmerking te komen voor een subsidie. Tevens blijkt dat de subsidietoekenningen zijn goedgekeurd en voorzien van een zorgcontract. De oorzaken van het uitlopen van de behandelingsperiode, waardoor de datum van 1 juli niet wordt gehaald, kunnen verschillen. Wellicht dienen de oorzaken geanalyseerd te worden en de wettelijke termijn mogelijk worden herzien.</p> <p>Afwerking 2021: Voor het boekjaar 2021 heeft het bestuurscollege in februari 2021 de aangevraagde subsidie door Selibon goedgekeurd. Hiermee heeft het OLB derhalve voldaan aan artikel 5 lid 2 van de subsidieverordening 2000. Daarnaast zijn ook de overige subsidies tijdig vastgesteld. Wij merken daarbij op dat in het nieuwe vastgestelde normenkader door de Eilandsraad dit artikel uit de subsidieverordening 2000 niet meer is aangemerkt als een rechtmatigheidsfout die meetelt in het rechtmatigheidsoordeel.</p>

5. Overige bevindingen jaarrekeningcontrole 2021

5. Balansposten

<p>5.1 Materiele vaste activa (stelselwijziging)</p>	<p>Voorgaande jaren zijn, in afwijking van het BBV-BES, de onderstaande investeringen ad \$ 6,3 miljoen rechtstreeks ten laste van de reserves gebracht.</p> <table border="1" data-bbox="352 472 1199 865"> <thead> <tr> <th>Omschrijving</th> <th>Bedrag in USD</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Grond, weg en waterbouwkundige werken</td> <td>3.503.361</td> </tr> <tr> <td>Bedrijfsgebouwen</td> <td>344.584</td> </tr> <tr> <td>Huisvesting scholen</td> <td>1.595.000</td> </tr> <tr> <td>Vervoersmiddelen</td> <td>470.966</td> </tr> <tr> <td>Overige duurzame bedrijfsmiddelen</td> <td>19.500</td> </tr> <tr> <td>Automatiseringskosten</td> <td>163.541</td> </tr> <tr> <td>Totaal</td> <td>6.096.952</td> </tr> </tbody> </table> <p>Middels een stelselwijziging zijn deze investeringen in de vergelijkende cijfers (balans per 1 januari 2021) met terugwerkende kracht gecorrigeerd. Hierdoor zijn zowel de materiele vaste activa gestegen met \$ 6,3 miljoen, maar ook de bestemmingsreserves. Er is terecht een afzonderlijke bekleemde bestemmingsreserve afschrijvingen gevormd voor de toekomstige afschrijvingslasten van deze investeringen. Hierdoor hoeft er geen 'nieuwe' dekking in de begroting te worden gezocht voor de afschrijvingslasten van deze investeringen.</p> <p>Deze stelselwijziging is uitgebreid en adequaat toegelicht in de waarderingsgrondslagen van de jaarrekening.</p>	Omschrijving	Bedrag in USD	Grond, weg en waterbouwkundige werken	3.503.361	Bedrijfsgebouwen	344.584	Huisvesting scholen	1.595.000	Vervoersmiddelen	470.966	Overige duurzame bedrijfsmiddelen	19.500	Automatiseringskosten	163.541	Totaal	6.096.952
Omschrijving	Bedrag in USD																
Grond, weg en waterbouwkundige werken	3.503.361																
Bedrijfsgebouwen	344.584																
Huisvesting scholen	1.595.000																
Vervoersmiddelen	470.966																
Overige duurzame bedrijfsmiddelen	19.500																
Automatiseringskosten	163.541																
Totaal	6.096.952																
<p>5.2. Verwerking Huisvesting scholen</p>	<p>Het OLB heeft aan het Ministerie van OCW toegezegd een bijdrage te doen in de (ver)nieuwbouw van diverse schoolgebouwen op Bonaire. Met ingang van 2020 is de renovatie en de nieuwbouw van de schoolgebouwen ondergebracht bij Fundashon Propiedat Inmobil Boneiru. Er is in de balans een bedrag gereserveerd (activa in bestelling) van \$ 14,3 miljoen. Dit bedrag zal bij de oplevering van de (ver)nieuw(d)e schoolgebouwen worden omgezet naar de categorie huisvesting scholen. Vanaf het moment van oplevering van de schoolgebouwen gepland</p>																

	<p>in de periode eind 2022 tot en met 2024 dient het OLB ook rekening te houden met de afschrijvingslasten hiervan in haar meerjarige begroting. Wij adviseren u bij het opstellen van de begroting 2023 en verder in het najaar 2022 rekening te houden met deze toekomstige afschrijvingslasten.</p> <p>Daarnaast adviseren wij u duidelijke afspraken te maken met de schoolbesturen en het Ministerie van OCW over de verantwoordelijkheid van het groot onderhoud aan de (nieuwe) schoolgebouwen. Overeenkomstig de Nederlandse wetgeving zijn de schoolbesturen hiervoor primair verantwoordelijk. De schoolbesturen ontvangen immers jaarlijks in de materiële bekostiging een vergoeding voor het groot onderhoud van de schoolgebouwen. Wij adviseren u te onderzoeken c.q. in gesprek te gaan met de schoolbesturen of daadwerkelijk voldoende financiële middelen zijn gereserveerd voor het toekomstig groot onderhoud aan de schoolgebouwen. Het OLB heeft namelijk in haar begroting en reserves geen rekening gehouden met eventuele aansprakelijkheid c.q. verantwoordelijkheid voor de kosten van groot onderhoud aan de schoolgebouwen.</p>
<p>5.3. Financiële vaste activa (deelnemingen)</p>	<p>In het verleden is de deelneming Bonaire International Airport (BIA) vanwege aanhoudende verliezen van destijds, geheel op nihil gewaardeerd. Bij het omzetten van langlopende vorderingen naar agio in 2017 is de waardering van de deelneming eveneens ten onrechte niet gecorrigeerd. Uit de (concept) jaarrekening 2021 van BIA blijkt een positief eigen vermogen. Echter in de jaarrekening van het OLB is de investering vanuit het OLB (kostprijs) in BIA ten onrechte nog steeds op nihil gewaardeerd.</p> <p>In de jaarrekening 2021 is deze fout met terugwerkende kracht naar 1 januari 2021 gecorrigeerd voor circa \$ 18,7 miljoen. Naast de toename van de financiële vaste activa (post deelnemingen) met \$ 18,7 miljoen is eveneens de beklemd bestemmingsreserve deelnemingen gevormd. Deze specifieke gevormde bestemmingsreserve is beklemd omdat het OLB niet vrijelijk over dit vermogen van BIA kan beschikken. Hiervoor dient BIA eerst een dividenduitkering te doen aan het OLB hetgeen tot op heden nog nimmer heeft plaatsgevonden.</p> <p>Wij adviseren u een (specifiek) dividendbeleid voor zowel BIA als voor de andere deelnemingen op te stellen. Het OLB kan middels een maatwerk dividendbeleid per deelneming eventuele overtollige reserves (laten) uitkeren naar het OLB. Hiermee kan mogelijke financiële ruimte worden gevonden ten behoeve van de realisatie van haar beleidsdoelstellingen.</p>

<p>5.5 Voorzieningen - algemeen</p>	<p>Wij hebben gecontroleerd of de voorzieningen van het OLB toereikend zijn. Daarbij hebben we specifiek beoordeeld of de gevormde voorzieningen voldoen aan de eisen en voorwaarden van het BBV-BES. In artikel 41 van het BBV-BES is opgenomen dat voorzieningen (alleen) gevormd moeten worden voor:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Verplichtingen en verliezen waarvan de omvang op de balansdatum onzeker is, doch redelijkerwijs te schatten. 2. Op de balansdatum bestaande risico's ter zake van bepaalde te verwachten verplichtingen of verliezen waarvan de omvang redelijkerwijs is te schatten. 3. Kosten die in een volgend begrotingsjaar zullen worden gemaakt, mits het maken van die kosten zijn oorsprong mede vindt in het begrotingsjaar of in een voorafgaand begrotingsjaar en de voorziening strekt tot gelijkmatige verdeling van lasten over een aantal begrotingsjaren. <p>Overigens geldt dat altijd voldoende onderbouwing aanwezig dient te zijn alvorens een voorziening gevormd mag worden. Voor de opgenomen voorzieningen in de jaarrekening hebben wij deze ontvangen met uitzondering van de voorziening onderhoud wegen. Hiervoor is geen actueel beheerplan aanwezig en derhalve is het vormen van een voorziening hiervoor niet toegestaan volgens het BBV-BES en is deze voorziening vrijgefallen in de jaarrekening 2021 als een extra bate ad \$ 203.172.</p>
<p>5.6 Voorziening gezagdragers en werklieden Bonaire</p>	<p>Voor het boekjaar 2021 is wederom een actuariële berekening gemaakt ter bepaling van de omvang van de benodigde voorzieningen voor de pensioenverplichtingen aan gewezen politieke gezagsdragers van het voormalig Eilandgebied Bonaire en ten behoeve van de werkliedenpensioenverplichting.</p> <p>De verplichting voor pensioen en wachtgeld is gebaseerd op het Besluit Pensioenen Politieke Gezagsdragers BES dat gebaseerd is op de Landsverordening pensioenen politieke gezagsdragers uit 2006 en de werkliedenwet BES 1944.</p> <p>De omvang van de voorziening ultimo 2021 voor de politieke gezagdragers BES is gecalculeerd op circa \$ 4,5 miljoen en de voorziening werklieden Bonaire is gecalculeerd op circa \$ 3,0 miljoen. Beide voorzieningen zijn ook voor die waarde opgenomen in de jaarrekening 2021 van het OLB.</p>

5.7 Voorziening meerjarig onderhoud wegen	<p>De voorziening meerjarig onderhoud wegen ultimo 2020 ad \$ 203.172 is in de jaarrekening 2021 vrijgevallen ten gunste van het exploitatieresultaat. Het BBV-BES schrijft voor dat voorzieningen voor groot onderhoud alleen kunnen worden gevormd wanneer er sprake is van een adequaat actueel en financieel doorvertaald beheerplan. Het OLB beschikt hier momenteel nog niet over, waardoor deze voorziening terecht is vrijgevallen in 2022.</p> <p>Uiteraard adviseren wij u gezien de staat (van het onderhoud) van de wegen op Bonaire op korte termijn wel een adequaat en financieel doorvertaald beheerplan op te stellen. Zodoende kan ook aanspraak worden gemaakt op de gereserveerde bedragen door het Ministerie BZK voor het onderhoud van de wegen in Bonaire.</p>						
5.8 Schattingen	<p>Schattingen Het bestuurscollege is verantwoordelijk voor het maken van schattingen bij het opmaken van de jaarrekening. Als accountant beoordelen wij deze schattingen:</p>						
Belangrijke schattingen		Mate van subjectiviteit		Onze beoordeling		Toelichting	
				2021	2020		
Waardering van grond en gebouwen inclusief afschrijvingen	Laag			De afschrijvingstermijnen zijn vergelijkbaar met die wij bij andere gemeenten zien. Er zijn geen indicaties dat de afschrijvingstermijnen niet zijn afgestemd op de economische levensduur van de activa.			

	Vorzieningen	Gemiddeld	●	●	De saldi in de voorzieningen worden jaarlijks geactualiseerd en op een consistente wijze berekend. Aan de voorzieningen liggen toereikende berekeningen en onderbouwingen ten grondslag.
	Waardering van deelnemingen en uitzettingen (Financiële Vaste Activa)	Laag	●	●	Er zijn geen indicaties dat een afwaardering van de boekwaarde van een deelneming of uitzetting noodzakelijk is.
	Waardering debiteuren	Gemiddeld	●	●	Minimaal jaarlijks wordt de voorziening voor dubieuze debiteuren geactualiseerd. Wij kunnen ons vinden in de wijze waarop de voorziening voor de diverse soorten vorderingen bepaald is.
Controleverschil ●		Vorzichtig ●	Evenwichtig ●	Optimistisch ●	
					<i>Aanvaardbare bandbreedte – gebaseerd op materialiteitsoverwegingen</i>

6. Interne beheersing en automatisering

6. Interne beheersing en automatisering

<p>6.1 Samenvatting bevindingen management-letter 2021</p>	<p>Als onderdeel van de jaarrekeningcontroles 2021 hebben wij in het najaar 2021 de tussentijdse (interim)controle uitgevoerd. Deze interimcontrole is primair gericht op de bedrijfsvoering binnen het OLB met name de opzet, het bestaan en de werking van maatregelen van administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB), voor zover van belang voor onze controle op de betrouwbaarheid van de in de jaarrekening opgenomen gegevens. Onze bevindingen, voortvloeiend uit de interimcontrole, zijn vastgelegd in onze managementletter van 18 februari 2022.</p> <p>Op basis van de uitgevoerde interimcontrole 2021 concluderen wij dat de administratieve organisatie en interne beheersing <u>voldoet aan de daaraan te stellen eisen, met uitzondering van de processen:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ○ <u>‘Belastingen – Toeristenbelasting en verhuurautobelasting’</u> ○ <u>‘IT en informatiebeveiligingsbeleid’</u> <p>Het Bestuurscollege, de eilandsecretaris en het directieteam van uw openbaar lichaam hebben deze verbeteringen hoog op de agenda staan. Daarmee wordt gebouwd aan een robuuste en toekomst-bestendige organisatie. <u>Wij constateren dat in het boekjaar 2021 hard is en wordt gewerkt aan het verder verbeteren en optimaliseren van de kwaliteit van de operationele bedrijfsvoeringsprocessen binnen uw organisatie.</u> Ondanks de beperkingen van Covid-19 heeft de organisatie toch mooie stappen daarin kunnen zetten.</p> <p>Specifiek genomen zijn nog wel diverse verbeterpunten geconstateerd ten aanzien van de kwaliteit van de interne beheersing. Voor onze specifieke bevindingen en overige aanbevelingen (verbeterpunten) verwijzen wij u naar de genoemde managementletter over het boekjaar 2021.</p>
<p>6.2 Betrouwbaarheid en continuïteit van de automatiserings-omgeving</p>	<p>Onze jaarrekeningcontrole is gericht op het geven van een oordeel omtrent de jaarrekening zelf en is niet primair gericht op het doen van uitspraken omtrent de betrouwbaarheid en de continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking als geheel of van onderdelen daarvan.</p> <p>Onze bevindingen daaromtrent raken dan ook slechts die onderdelen, die wij onderzocht hebben in het kader van de jaarrekening, wat wil zeggen dat wij ter zake geen volledigheid pretenderen.</p>

Op grond van artikel 393 lid 4, Titel 9 Boek 2 BW rapporteren wij onze bevindingen met betrekking tot de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking in dit verslag. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de controle van de jaarrekening niet specifiek is gericht op de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking.

Wij zijn van mening dat voldoende maatregelen zijn getroffen om de betrouwbaarheid en de continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking en informatievoorziening te waarborgen. Voor een specifiek overzicht van onze bevindingen ten aanzien van de IT general controls verwijzen wij u naar onze managementletter van 2021.

7. Rechtmatigheid

7. Rechtmatigheid

7.1 Inleiding	<p>De BBV-BES schrijft voor dat baten en lasten en balansmutaties rechtmatig tot stand moeten komen. Er is binnen het OLB in 2021 een, inmiddels door de Eilandsraad van het OLB vastgesteld, overzicht (toetsingskader) vervaardigd inzake welke wetten en verordeningen hierbij in aanmerking moeten worden genomen. Dit normenkader is bij de accountantscontrole gebruikt. Wij hebben geen bevindingen, die niet al eerder zijn gerapporteerd, geconstateerd ten aanzien van de rechtmatigheidscontroles.</p>									
7.2 Verbijzonderde interne controles	<p>De interne beheersing binnen een organisatie is normaal gesproken georganiseerd langs de volgende verdedigingslijnies.</p> <table border="1" data-bbox="327 630 1682 1094"> <tr> <td data-bbox="327 630 514 743"> 1° lijn (intern) </td> <td data-bbox="514 630 1682 743"> Administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB) in de processen in de lijnorganisatie en IT-systemen </td> </tr> <tr> <td data-bbox="327 743 514 862"> 2° lijn (intern) </td> <td data-bbox="514 743 1682 862"> Interne controle uitgevoerd binnen de processen door medewerkers van het openbaar lichaam </td> </tr> <tr> <td data-bbox="327 862 514 980"> 3° lijn (intern) </td> <td data-bbox="514 862 1682 980"> Verbijzonderde interne controle uitgevoerd door het openbaar lichaam (*) </td> </tr> <tr> <td data-bbox="327 980 514 1094"> 4° lijn (extern) </td> <td data-bbox="514 980 1682 1094"> Controlewerkzaamheden door de externe accountant </td> </tr> </table> <p>Het OLB heeft in samenwerking met extra inspanningen vanuit Astrium in 2021 diverse verbijzonderde interne controles uitgevoerd om naast de getrouwheid van de baten, lasten en balansmutaties ook de rechtmatigheid hiervan te controleren. Op basis hiervan is een betrouwbaar en rechtmatig beeld verkregen ten behoeve van de jaarrekening 2021.</p>		1° lijn (intern)	Administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB) in de processen in de lijnorganisatie en IT-systemen	2° lijn (intern)	Interne controle uitgevoerd binnen de processen door medewerkers van het openbaar lichaam	3° lijn (intern)	Verbijzonderde interne controle uitgevoerd door het openbaar lichaam (*)	4° lijn (extern)	Controlewerkzaamheden door de externe accountant
1° lijn (intern)	Administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB) in de processen in de lijnorganisatie en IT-systemen									
2° lijn (intern)	Interne controle uitgevoerd binnen de processen door medewerkers van het openbaar lichaam									
3° lijn (intern)	Verbijzonderde interne controle uitgevoerd door het openbaar lichaam (*)									
4° lijn (extern)	Controlewerkzaamheden door de externe accountant									

Om de verbijzonderde interne controles een structureel onderdeel te laten uitmaken van uw financieel beheer en Planning & Control Cyclus adviseren wij u om voor het boekjaar 2022 tijdig te starten met de uitvoering van de werkzaamheden uit uw interne controleplan. Op basis van dit interne controleplan kan op een gestructureerde wijze periodiek de kwaliteit van de belangrijkste bedrijfsvoeringsprocessen worden gemonitord en daar waar noodzakelijk worden bijgestuurd.

8. Overige bevindingen en aandachtspunten

8. Overige bevindingen en aandachtspunten

8.1 Wijziging in verslaggevingsvoorschriften en overige wet- en regelgeving	<p>In de jaarrekening 2021 is een stelselwijziging verwerkt ten aanzien van investeringen die in 2020 en eerder ten onrechte rechtstreeks ten laste van de reserves zijn gebracht.</p> <p>Daarnaast heeft er foutenherstel plaatsgevonden ten aanzien van de waardering van de deelneming BIA.</p> <p>Het OLB heeft de jaarrekening 2021 verder aangepast conform het BBV-BES en de FIN-BES.</p>
8.2 Bevestiging van het bestuurscollege	<p>Wij hebben van het bestuurscollege een ondertekende schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen.</p>
8.3 Beperking in reikwijdte van de controle	<p>Er zijn geen meningsverschillen met het management noch het bestuurscollege geweest en er waren geen beperkingen bij de uitvoering van onze controle. Naar onze mening is ons bij de uitvoering van onze controleopdracht door de medewerkers en het bestuurscollege van uw OLB de volledige medewerking verleend en hebben wij volledige toegang tot de benodigde informatie gehad.</p>
8.4 Fraude als onderdeel van de accountantscontrole	<p>De accountant is wettelijk verplicht om alle ontdekte fraudegevallen te rapporteren aan de directie en het bestuurscollege van het OLB. Hoewel wij een kritische houding hebben ten opzichte van risico's van fraude in de jaarrekening, willen wij opmerken dat onze controle niet specifiek is gericht op het ontdekken hiervan. De accountant is wel verantwoordelijk voor het betrekken van frauderisico's in de planning en uitvoering van zijn controleopdracht.</p> <p>Wij hebben een fraudediscussie gevoerd binnen het controleteam en met de ambtelijke organisatie van het OLB. Tijdens dit overleg is gesproken of het management aanwijzingen en of vermoedens heeft gehad voor de mogelijke aanwezigheid materiële onjuistheden als gevolg van fraude in de jaarstukken. Van het management hebben wij de bevestiging ontvangen dat er geen onregelmatigheden zijn geconstateerd waarbij het management of de werknemers zijn betrokken die een belangrijke rol spelen bij de maatregelen van interne beheersing, of anderen in het geval dat de fraude van materieel belang kan zijn voor de jaarrekening.</p> <p>Tevens hebben wij zelfstandig werkzaamheden uitgevoerd die erop gericht waren om het risico van het 'omzeilen' van de interne beheersingsmaatregelen door het management te detecteren.</p>

	<p>Wij hebben specifieke controles uitgevoerd op memoriaalboekingen en schattingen en hebben significante en ongebruikelijke transacties met behulp van gegevensanalyses onderzocht.</p> <p><u>Conclusie:</u> Tijdens de uitvoering van onze controle van de jaarrekening 2021 hebben wij geen aanwijzingen verkregen dat er sprake is geweest van fraude.</p>
<p>8.5 COVID-19 algemeen</p>	<p>In maart 2020 is het Covid-19 virus uitgebroken en na twee jaar is nog geen sprake van volledig herstel. Maatschappelijk en economisch heeft dit grote gevolgen en veel organisaties worden financieel geraakt. Ook voor het OLB brengt dit onzekerheden met zich mee. Enerzijds worden de contouren van de economische en maatschappelijke impact van het virus steeds duidelijker, anderzijds is nog steeds sprake van (economische) beperkingen en heeft dit mogelijk ook impact op de door het OLB te realiseren doelstellingen.</p> <p>In 2021 heeft het OLB een analyses uitgevoerd van de impact van Covid-19. De uitkomst laat zien dat de benodigde weerstandscapaciteit voor de geïnventariseerde risico's gedekt kunnen worden met het weerstandsvermogen van het OLB (zie ook hoofdstuk 3.4).</p> <p>Het bestuurscollege schat op basis van de uitgevoerde analyses het doorvoeren van een duurzame waardevermindering op de activa van het OLB niet van toepassing. De in de jaarrekening gehanteerde grondslagen voor waardering en resultaatbepaling zijn gebaseerd op een positieve continuïteitsveronderstelling. Hoewel de toekomstige financiële impact van de uitbraak van Covid-19 ten tijde van het opmaken van deze jaarrekening niet duidelijk is, is het bestuurscollege van mening dat op basis van de thans beschikbare informatie, de inmiddels genomen maatregelen en de huidige liquiditeitspositie, dat de bij het opmaken van deze jaarrekening gehanteerde continuïteitsveronderstelling niet materieel wordt beïnvloed.</p>
<p>8.6 COVID-19 verwerking in de jaarrekening</p>	<p>Het bestuurscollege heeft ervoor gekozen om geen separate paragraaf Covid-19 op te nemen in de jaarrekening. In de jaarrekening 2021 van het OLB is op diverse onderdelen een toelichting opgenomen op de impact van Covid-19. Wij concluderen dat de huidige wijze van toelichten voldoet aan de vereisten zoals voorgeschreven door de commissie BBV en de BADO notitie.</p>

Bijlagen

Bijlage A – Niet-gecorrigeerde controleverschillen en / of onzekerheden

Toleranties t.b.v. foutenevaluatie (getrouwheid en rechtmatigheid)	Fouten	Onzekerheden
Goedkeuringstolerantie (respectievelijk 1% en 3% van de totale lasten)	\$ 536.000	\$ 1.608.000
Rapporteringstolerantie fouten en onzekerheden (grens waarboven gerapporteerd wordt aan de Eilandsraad)	\$ 100.000	\$ 100.000

Foutenevaluatie	Fouten		Onzekerheden	
	Getrouwheid	Rechtmatigheid	Getrouwheid	Rechtmatigheid
Aard van de fouten				
Fout uit voorgaand jaar vanwege het niet opnemen van alle verplichtingen in het boekjaar 2020.	\$ 26.000	\$ 26.000	\$ 0	\$ 0
Baten vergunningrecht december 2021	\$ 46.000	\$ 46.000	\$ 0	\$ 0
Totaal	\$ 72.000	\$ 72.000	\$ 0	\$ 0

Bevestiging bestuurscollege

Wij hebben van het bestuurscollege een schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen, waarin het college bevestigt dat geen sprake is van niet- gecorrigeerde fouten die, zowel individueel als in totaal, in het kader van de jaarrekening materieel (kunnen) zijn.

Conclusie: Bij de jaarrekening 2021 kan een **goedkeurende** verklaring worden verstrekt inzake getrouwheid en rechtmatigheid.

Bijlage B – Onafhankelijkheidsbevestiging en overige dienstverlening

Bevestiging onafhankelijkheid

In overeenstemming met de Nederlandse Corporate Governance Code dient de externe accountant mogelijke conflicten met betrekking tot zijn onafhankelijkheid, zowel in wezen als in schijn, onder de aandacht te brengen van het bestuurscollege en de Eilandsraad.

Wij bevestigen dat onze onafhankelijke positie ten opzichte van het Openbaar Lichaam Bonaire in overeenstemming met de Nederlandse wettelijke en beroepsvoorschriften is gewaarborgd. Wij zijn van mening dat onze objectiviteit gedurende het afgelopen jaar niet is aangetast.

Stelsel van waarborgen om onafhankelijke positie te waarborgen

Astrium beschikt over een stelsel van maatregelen om onze onafhankelijke positie bij controlecliënten te waarborgen. Het stelsel van maatregelen is een integraal onderdeel van de bestuurlijke organisatie en van het voor de gehele organisatie van toepassing zijnde stelsel van kwaliteitsbeheersings- maatregelen. Bijgaande niet-limitatieve opsomming geeft u een indruk van de maatregelen die bijdragen aan het waarborgen van onze onafhankelijke positie:

- Schriftelijke onafhankelijkheidsbepalingen waarin alle bestaande onafhankelijkheidsvereisten en de risico's ten aanzien van de bedreiging van de onafhankelijkheid en de daaraan gerelateerde waarborgen zijn verwerkt.
- Procedures voor tijdige bekendmaking van de voorschriften en de daarin aangebrachte wijzigingen aan alle gevolmachtigden en werknemers bij Astrium.
- Procedures voor de organisatie van periodieke training inzake de toepassing van de onafhankelijkheidsvoorschriften.
- Procedures die erop gericht zijn dat onze gevolmachtigden en werknemers in specifieke casussen en omstandigheden de onafhankelijkheidsvoorschriften naleven.
- Procedures voor een schriftelijke rapportage per controlecliënt waarin is vastgelegd of sprake is van omstandigheden die de onafhankelijkheid van de accountant die de controleopdracht uitvoert bedreigen, op welke wijze met potentiële bedreigingen is omgegaan en indien er bedreigingen zijn gesignaleerd, welke maatregelen dan zijn genomen om deze bedreiging voor de onafhankelijkheid weg te nemen. De vastlegging van deze beoordeling inclusief een gemotiveerde conclusie (de zogenoemde onafhankelijkheidsevaluatie) wordt in het dossier opgenomen.

- Procedures die vereisen dat een daartoe geëigende afdeling binnen Astrium wordt geconsulteerd, als sprake is van een mogelijke aantasting van de onafhankelijkheid in relatie tot een specifieke cliënt. Indien de bestuursstructuur van de controlecliënt voorziet in een audit commissie of Eilandsraad, overwegen wij ook een van deze beide instanties te raadplegen.

De opzet en werking van ons stelsel van maatregelen worden periodiek door de externe toezichthouder getoetst.

Interne roulatie

Een te grote mate van vertrouwdheid of vertrouwen kan een bedreiging vormen voor de onafhankelijkheid van de accountant wanneer bepaalde leden van het controleteam geregeld en voor lange tijd aan de controle van een controlecliënt meewerken.

Wij beoordelen de bedreiging voor de onafhankelijkheid die kan voortvloeien uit de langdurige betrokkenheid van andere leden van het controleteam bij de controleopdracht. Waar nodig nemen wij maatregelen om de bedreiging weg te nemen.

Persoonlijke, zakelijke of financiële relaties met het OLB

Wij hebben een evaluatie gemaakt van persoonlijke, zakelijke en financiële relaties tussen Astrium, haar gevolmachtigden en haar medewerkers en het OLB die van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid. Bij deze evaluatie zijn ons geen zaken gebleken welke aan u gerapporteerd dienen te worden.